

Lett å gjøre skade

Internasjonalt psykologarbeid må være basert på menneskerettigheter, slik at innsatsen faktisk bidrar til rettferdighet og utvikling.

TEKST

Ragnhild Dybdahl

PUBLISERT 29. november 2018

Psykologer bidrar i internasjonalt arbeid på mange måter, også på steder i verden preget av stor fattigdom og humanitære kriser. For at slik innsats ikke skal gjøre skade, men i stedet bidra til rettferdighet og bærekraftig utvikling, er det nødvendig med kunnskap om hvordan menneskerettigheter kan brukes i praksis.

De største truslene mot både individers og samfunns utvikling er vold, fattigdom, katastrofer, klimaendringer og brudd på menneskerettighetene. Konflikter, katastrofer og flyktningkriser rammer særlig lavinntekts- og mellominntektsland. Ofte er disse preget av svakt eller dårlig styresett med korrupsjon, økonomisk ulikhet og svake systemer. Psykologer har lenge bidratt i arbeidet i slike kontekster, ikke minst innenfor psykisk helse og psykososiale tiltak. Kontekstforståelse under slike betingelser kan være krevende. Etter snart 25 års erfaring med internasjonalt arbeid er jeg overbevist om at ett av de beste instrumentene vi har, er menneskerettighetene. Jeg mener ikke bare som ideal eller visjon, men til praktisk hjelp i sårbare land og kontekster.

LES OGSÅ

Arbeid som forplikter

Det var en milepæl da Psykologforeningen for 20 år siden etablerte et eget menneskerettighetsutvalg. Den gang som nå er målet å arbeide for at «psykologisk fagutøvelse skal ivareta grunnleggende menneskerettigheter.»

Fordi psykososialt arbeid i humanitære settinger og utviklingsland er krevende, er det gjort en stor innsats for å systematisere kunnskap og erfaringer i internasjonale retningslinjer og standarder, ikke minst Sphere-håndboka (se f.eks. <https://www.mhpss.net/emergency-toolkit/> for en oversikt). Det er stor enighet om at psykososialt arbeid og helsetiltak skal bygge på menneskerettighetene. I internasjonalt helsearbeid er derfor kunnskap om menneskerettigheter nødvendig for å følge anerkjente retningslinjer, og for samarbeid med andre aktører.

Plikter og rettigheter

Et prinsipp med store implikasjoner er at borgere har rettigheter og lands myndigheter har plikter. Statens myndigheter og dens ansatte har ansvar for at mennesker ikke utsettes for overgrep, og at de får innfridd sine rettigheter. I mange land med stor fattigdom eller i katastrofer klarer ikke statene å innfri dette. Når stater eller partene ikke kan eller vil innfri sine forpliktelser, får humanitære aktører store oppgaver med forebygging og rehabilitering. Dette betyr at alle har like rettigheter, for eksempel til helse og utdanning, og disse skal ikke være basert på veldedighet eller uforutsigbare innsamlingsaksjoner. Det betyr også at vi må avklare mandatet vårt og rollen vår overfor myndighetene. Som statsansatte skal vi bidra til implementering av rettigheter, men også på oppdrag fra private organisasjoner utfører vi oppgaver på vegne av offentlige myndigheter. På denne måten kan vi bidra til at de som har pliktene, holdes ansvarlig, og til at selv kortsiktig humanitært arbeid kan legge til rette for ansvarlige myndigheter og bedre tjenester på lengre sikt. Disse hensynene er også viktige for å støtte bærekraftig utvikling og motvirke avhengighet. Selv om vårt arbeid er nyttig på kort sikt, kan det gjøre skade på lengre sikt. Ett eksempel er at tiltak som er dårlig koordinert med myndigheter og andre organisasjoner, kan føre til undergraving av det offentlige helsevesenet ved at ressurser utnyttes dårlig, eller at myndigheter fraskriver seg alt ansvar. Et annet eksempel er at én etnisk gruppe mottar helsehjelp, men ikke en annen, slik at vårt arbeid bidrar til å opprettholde konflikt og krig.

«Selv om vårt arbeid er nyttig på kort sikt, kan det gjøre skade på lengre sikt»

Ragnhild Dybdahl

Kontekst som utgangspunkt

Menneskerettighetskunnskap kan være nyttig når vi vurderer hvor og hvordan vi bør engasjere oss, for eksempel hvilken organisasjon vi bør jobbe for, slik at vi ikke gjør skade. Uten slik kunnskap kan det være vanskelig å vurdere organisasjonens mandat og legitimitet. Da kan vi lettere vurdere hva organisasjonen har forpliktet seg til, og hvordan den følger opp etablerte retningslinjer for innsats i sårbare settinger for å sikre kvalitet og humanitære prinsipper.

LES OGSÅ

Barnekonvensjonen er et arbeidsverktøy

FNs barnekonvensjon er ikke et passivt, søvndyssende dokument. Den kan brukes aktivt for å bedre barns behandlingvilkår på steder der psykologer jobber med barn.

Menneskerettigheter er et verktøy for rolleforståelse, prioritering og styrking av kvaliteten i praktisk arbeid, og for å håndtere dilemmaer i komplekse settinger. Slik kunnskap er til hjelp for å kunne si fra om menneskerettighetsbrudd, være talerør for dem som ikke blir hørt, og være talspersoner for endring. Den er også nyttig når vi skal bidra til utvikling av policy og lover slik at disse fremmer menneskerettighetene.

Det er en styrke at etiske retningslinjer for psykologer og andre helse- og sosialprofesjoner er nær knyttet til menneskerettighetene. Frivillighet, respekt, selvbestemmelse, rettferdighet og verdighet er viktige prinsipper i sårbare kontekster med store maktforskjeller og nød. I arbeid i sårbare settinger sier en ofte at en skal ta kontekst som utgangspunkt. Det betyr for eksempel at det er lokale behov og ressurser som må styre, heller enn hva vi har å tilby eller er interessert i. Prinsippet om ikke å utføre oppgaver en ikke er kvalifisert for, er nyttig i kontekster der det er svak kontroll. Det betyr ikke bare å vurdere om det ville vært forsvarlig å ta på seg samme ansvar hjemme, men også om det er nødvendig med ekstra kompetanse og samarbeid. Det er positivt og viktig at psykologers kunnskap og engasjement blir brukt i globalt arbeid. Det fordrer kunnskap og ydmykhet. Som profesjonsutøvere kan vi gjøre vårt for å fremme mental helse og livskvalitet for alle og omsette menneskerettigheter i praksis.

TEKST

Ragnhild Dybdahl